

УДК: 930.2:338.23:316.75(477.64-2)«1920/1925»

DOI: 10.26661/swfh-2019-52-019

За фасадом комуністичної ідейності: ритуальні практики та ідеологічні імітації в повсякденній діяльності місцевого партійного керівництва пореволюційної доби (1920–1925 рр., на матеріалах Запорізького краю)

Р. Ю. Ніконов

*Запорізький національний університет
roman.nikonov3195@gmail.com*

Ключові слова: ВКП(б), КП(б)У, компартійна номенклатура, історія повсякденності, ідеологічні імітації.

Анотація: Проаналізувавши тексти стенограм партійних засідань місцевого партійного керівництва за 1923–1925рр., а також протоколів 1922–1924 рр., автор прийшов до висновку, що практика ритуальних імітацій була основою повсякденної діяльності партноменклатури. У статті на матеріалах Державного архіву Запорізької області досліджено співвідношення реального і ритуального в тезах, гаслах, заявах і намірах політичного керівництва Запорізького регіону. Показано, що формувалася нова соціальна реальність в умовах «диктатури пролетаріату», яка характеризувалася різноманітними імітаціями: постановочним стилем життєдіяльності, символічними конструктами, міфологізацією і примітивізацією мислення. Спостерігається принцип «видимості», відхід від раціональності і руйнування фіксованого сенсу соціальної реальності в комунікативному спілкуванні та соціальному сприйнятті.

Behind the Facade of Communist Ideology: Ritual Practices and Ideological Imitations in the Daily Activity of Local Party Leaders of the Post-Revolutionary Era (1920-1925, Based on Zaporozhye Territory Materials)

R. Yu. Nikonov

Zaporizhzhia National University

Key words: CPSU(b), CP(b)U, Communist Party nomenclature, history of everyday life, ideological imitations.

Abstract: Having analyzed the transcripts of party leadership for 1923–1925, as well as the protocols of 1922–1924, the author concluded that the practice of ritual imitations was the basis of daily activity party nomenclatures. The theme of correlation between the real, and the ritual in the theses, slogans, reports and speeches and intentions of political leadership of the Zaporizhzhya region is completed in article on the materials Zaporizhzhya Oblast State Archive. It is shown that a new social reality was formed in the conditions of the «dictatorship of the proletariat», which was characterized by various imitations: the setting style of life, symbolic constructs, mythologization of thinking. The principle of «visible» departure from rationality and the destruction of the fixed sense of social reality in communication and social perception is observed.

Повсякденні практики партійного керівництва СРСР у великій мірі мали ритуальний характер. Схильність до пустодзвонства, показовості, революційної фрази були яскраво виражені у гаслах і промовах комуністів. Слова, які вживали на офіційних заходах і в документації, мали, як правило, характер надмірної урочистості. Дуже часто люди, що говорили «правильними» словами і лозунгами, просто не розуміли в силу деяких обставин,

що саме вони говорять і чи правильно вони це говорять. Матеріали партійних архівів свідчать, що це були не просто якісь поодинокі випадки, а що це було основою повсякденної діяльності.

Певний інтерес істориків до дослідження соціально-психологічних нюансів повсякденної поведінки компартійних функціонерів 1920–1930-х рр. є. Питання повсякденності партійної еліти СРСР у 1920–1930-ті рр. активно досліджується

на пострадянському просторі та за його межами. Російська дослідниця А.А.Колдушко [1] описала культові практики партійної номенклатури Свердловської області у 1930-х роках. О.В.Наумов та С.Г.Філіпов [2] синтезували образ партійного функціонера перших двох десятиліть радянської влади. С.Б.Лугвін [3] приділив увагу характеру влади компартії, класовому підходу та клієнризму в партійних колах у Белгородській області. Приватний побут, відпочинок та лікування, всілякі привілеї партійних функціонерів різних регіонів СРСР досліджують В.Н.Гузаров [4; 5], Г.Л.Олех [6], Л.Н.Лютів [7]. Є.В.Туфанов [8] проаналізував побут радянського чиновника у перші два десятиліття існування СРСР. А.В.Резнік [9] та В.В.Шаблін [10] приділили увагу чварам і інтригам в політичному середовищі. О.Н.Шепель [11] піддала історико-антропологічному аналізу одяг партійців, а М.В.Богословська [12] дослідила житлове питання партійних функціонерів. Отримані результати дозволяють говорити про те, що на весь Радянський Союз був один сценарій життя та функціонування «ответственных товарищей».

Здійснені спроби реконструкції соціальної психології партійних функціонерів. В.П.Мохов [13; 14], звернувши увагу на сферу повсякденності партійної номенклатури, описує в своїх статтях типові ідеологічні імітації 1920–1930-х років. Польський дослідник філолог П.Червінський на рівні аналізу мовних практик у серії статей [15; 16; 17] проаналізував повсякденний офіціоз, форми спілкування, лозунги та поняття вищого керівництва 20–50-х рр., – на прикладі доповідей, листів, промов та офіційних документів. Сучасний російський дослідник К.А.Богданов [18], приділяє увагу в першу чергу саме лексиці політичного керівництва перших років радянської влади. Т.А.Шалюгіна [19] вводить в науковий обіг таку категорію, як стратегії імітацій, за якою стоять постановочний стиль життєдіяльності, символічні конструкції, міфологізація і примітивізація мислення та ідеологічна індоктринізація. Е.А.Царьова [20] з позиції семіотичного підходу аналізує соціально-культурну практику радянської постреволюційної епохи. Авторка звертається до питання розуміння проблеми суспільного і особистого, утопічних мрій, месіанства, колективного спасіння, а також особливості символів.

Спираючись на сучасні наробітки істориків в напрямку глибшого занурення в світ повсякденних практик і думок партійного керівництва міжвоєнного періоду, вважаємо за можливе на матеріалах Державного архіву Запорізької області розробити тему співвідношення реального і ри-

туального в тезах, гаслах, доповідях та промовах номенклатури Запорізького регіону.

Серед документів Державного архіву Запорізької області, які надають нам змогу розглянути це питання, перш за все виділяємо стенограми та протоколи засідань місцевого партійного керівництва: 5-ї Запорізької губернської партійної конференції 15 вересня 1922 року [21 арк.1-77], 8-ї Запорізької окружної партконференції 15-20 квітня 1924 року [122 арк.1-228], 9-ї Запорізької окружної партконференції 22-26 березня 1925 року [23 арк.1-244] та 10-ї Запорізької окружної партконференції 10-13 листопада 1925 року [24, арк.112-113]. Стенограми партійних зібрань є унікальним джерелом у тому сенсі, що вони зафіксували «мікроклімат» партійних зборів, той словесний пекельний коктейль, що просто кипить тими розладами, протиріччями та ідеями, що панували в буремні часи.

Не меншу цінність також представляють спогади однопартійців про «старих» комуністів [25, арк.1-2; 26, арк.2-5].

Почнемо з такого елементу публічної повсякденності, як звертання і привітання. При звертанні партійці завжди використовували слово «товариш». Ця традиція морально зближувала однопартійців. Місцева еліта при вживанні слова «товариш» завжди називала прізвище однопартійця. Майже не допускалось звертання по імені в офіційних зустрічах та на конференціях, чи можливо в комбінуванні слова «товариш» та назви посади партійця до якої звертались чи про яку говорили. Наприклад, у виступі «тов. Дудника» з приводу доповіді спеціального секретаря Бюро ЦК КП(б)У І.М.Медведева на 9-й Запорізькій окружній партконференції 22-26 березня 1925 р. про роботу на селі вживається традиційне звертання «товариш»: «...Тов. Медведев в своем докладе указал рост нашей промышленности, но дальше Медведев не сказал много про повышение цен на продукцию... Дальше тов. Медведев указал на рост нашей кооперации, но не указал, какие меры принимались к тому, чтобы наладить вопрос кредитов кооперации...» [23, арк.66].

«Товаришами» номенклатура називала своїх колег по партії, навіть коли офіційно виносила їм догану про «некомуністичну поведінку». Так, у витягах з протоколів Запорізького окружного лише за квітень 1923 р. фігурувало двадцять прізвищ, що були зазначені офіційно [27, арк.11-29] - і всі названі товаришами.

Отже, навіть якщо партієць комусь не подобався, або навіть якщо його вже виключали з партії чи виносили догану, попри всі обставини ніхто не виходив за рамки «партійної етики».

Іншими стандартними звертаннями були слова «партієць» чи його варіації «однопартієць», «комунар».

«Ответственный работник» – це поняття, що доволі часто зустрічається в документах того часу. Під цим мали на увазі члена партії, що був на особливому рахунку і фігурував у списку на різноманітні пільги.

«Старая гвардия», або ж «старый коммунист» означало, що ця людина була комуністом ще до того, як відбулась революція та брала участь у бойових діях за свої політичні ідеали. Частіше за все такі слова можна знайти в виданнях «Материалы испарта. Воспоминания старых революционеров, «Молодые морячки на коробке», «Суд над убийцей лейтенанта Шмидта», «Последний день»» [25, арк.1-2].

«Большевик» – пряме вказування на «істинного члена партії», з вказуванням на його політичну благонадійність і заслуги. Як правило, так позначались люди, що були старші за званням чи партійним стажем.

Крім «позитивних» звертань, були ще й «анти-звертання», які сприймалися як пряма образа та словесний напад на особу. Серед цих анти-звертань можна відзначити такі як: «господин», «коллега», «барин», «буржуй», «эксплуататор», «оппозиционер», «вредитель», «антисемит», «мещанин», «контра» та «оппозиционер». До «контри» також відносились: «махновець», «кадет», «белый», «петлюровець», «укапист», «националист». Такі слова-звинувачення були намаганням знищити людину, поставити її у ряд з усіма ворожими елементами суспільства, партії і держави, а не просто образити.

Окремою групою йдуть «троцькісти», «зінов'євці», «пособники Каменєва» та інші опоненти Сталіна. Ці люди підлягали цькуванню та звинуваченням у опозиціонізмі, зраді чи шкідництві. За приналежність до таких груп можна було позбутися членства в партії, посади чи навіть життя.

Зрозуміло, що слово «зрадник» також лунало час від часу, і означати воно могло лише одне – відступ від соціуму і партії. Людина, яку затаврували зрадником, ставала не просто ізгоєм, а небезпечною в очах інших. Доволі часто це поняття слідувало поруч із звинуваченням в опозиціонізмі, ухилах та в різних ситуаціях політичної боротьби.

Примітною і обов'язковою частиною партійних форумів були масові привітання. На кожну партконференцію приходили делегації від: піонерів, учнів різних шкіл, вчителів, науковців, колгоспників, будівельників, майстрів різних майстерень, інтелігенції, інженерів, комсомольців, партійних

осередків та військових частин. Бувало, що могли йти замість делегації від одного й того ж колгоспу, але від різних професійних осередків: шоферів, механіків, агрономів, зоотехніків, пастухів, доярок, жіночої делегації з колгоспу, безпартійних членів колгоспу, голови колгоспів, та багато інших варіацій. Окрему групу завжди становили жінки, що мали членство в партії.

Робітники представляли не тільки цілі заводи і фабрики, але й навіть різні міста, галузі, відділи, цехи та майстерні. В стенограмах партконференцій Запорізького окружкому згадуються робітники з заводів: Комунара, Авіазаводу, Метизного, Металлопрокатного. Інколи бувало, що могли йти довгою чергою делегації від одного й того ж заводу, але від різних груп: електриків, шоферів, фрезеровщиків, партосередків, жіночої делегації заводу. Особливою делегацією були працівники Дніпробуду.

Виступи, як правило, не перевищували за часом однієї чи двох хвилин, та проходили в режимі контролю і регламенту конференції. Супроводжувались вони дружними оплесками як перед виступом, так і після. Після виступу «вітальників» обов'язково слідувала спочатку подяка голови партконференції, а потім і відповідь від партконференції. Безперечно, ці промови були завчасно сплановані і написані, лише в певних моментах могли бути експромтом. Тобто говорити про спонтанність цих вітань ми не можемо.

Вся суть цих «привітань» зводилась, як правило, до того, що вони висловлювали партконференції повагу, гордість та радість від імені всієї делегації. Від того, що вони живуть в такій країні, де є комуністична партія, що про них дбає. Про те, що вони з радістю допоможуть партії всім чим зможуть для покращення процесу встановлення справедливого і світлого майбутнього. Вони також говорили про досягнення революції і бажали всього: наснаги у праці, продуктивності, і щоб ряди партії розростались. Ось як, наприклад, «тов. Крат», що виступив 22–23 березня 1925 р. на 9-й окружній партійній конференції від імені робітників Катерининських майстерень: «Товарищи, мы пришли из Екатерининских мастерских от беспартийных рабочих приветствовать конференцию. Мы все беспартийные верим, надеемся и ожидаем от вас, что вы полностью выполните заветы Ильича. Во всякие тяжелые моменты мы будем с вами. Да здравствует Коммунистическая партия! Да здравствует международный коммунистический интернационал! / Аплодисменты/» [23, арк.84].

Після цього делегат цієї ж конференції «тов. Локшин» виступив з відповіддю: «Разрешите мне выразить мнение конференции и передать товарищам

о том, что конференция начала свою работу под углом бдения дальнейшего улучшения положения рабочего класса, с другой стороны под углом зрения проведения лозунга «лицом к селу». Эти две задачи, стоявшие перед нами на конференции, будут разрешены с большой выгодностью для тех же рабочих Екатерининских мастерских. Разрешите выразить наше мнение и передать от нашего имени рабочим Екатерининских мастерских, что их пожелания будут точно неуклонно выполнены нашей конференцией /Аплодисменты/» [23, арк.84].

Незмінно промови супроводжувались гучними вигуками: «Да здравствует Мировая Революция!», «Да здравствует Всемирный Коминтерн!», «Да здравствует 10-я Окружная Партийная Конференция!», «Да здравствует Партия и Комсомол!», «Да здравствует пионерское движение!», «Да здравствует коммунистическая партия!», «Да здравствует международный коммунистически интернационал!», «Да здравствует коммунистическая партия! Да здравствуют ее руководители и пролетариат!», «Вечная память павшим!», «Да здравствует товарищ Ленин!», – а з приходом до влади Сталіна лунали вигуки: «Да здравствует товарищ Сталин!».

Взагалі партійне керівництво тих років дуже любило лозунги. Наприклад, у 1923 році в Запоріжжі святкували 6-ту річницю «Великого Жовтня». В честь такої події ЦК завчасно прислав список із 22-х лозунгів, котрими повинні були користуватися мітингувальники. Ось найяскравіші: «Шесть лет назад мы сбросили иго помещиков и капиталистов. Да здравствует шестая годовщина освобождения рабочих и крестьян!», «Шесть лет тому назад поставили мы власть рабочих и крестьян. Да здравствует 6-я годовщина Октябрьской революции!», «Шесть лет тому назад разбили мы цепи национального угнетения. Да здравствует 6-я годовщина освобождения национальностей!», «Капиталисты Запада грозят Европе войной, трудящиеся всех стран дадут им беспощадный отпор!», «Рабочие и крестьяне, на борьбу за мир против козней капиталистов!», «Нарушителям мира – несокрушимый отпор!», «Рабочая диктатура – единственное спасение Европы!», «Против союза помещиков и капиталистов – великий союз рабочих и крестьян!», «Рабочие Германии и наш рабоче-крестьянский союз – опора мира и труда!», «Германский паровой молот и советский хлеб – победа всего мира!», «Дорогу нашему крестьянскому хлебу в обмен на германские машины!», «Петля на шее германской революции приведет к выколачиванию царских долгов из наших крестьян. Да здравствует победа германской

революции!», «Союз бедных Германии с царскими генералами принесет смерть вольным крестьянам и цепь на шею рабочих!», «За грабежом Германии пойдет грабеж нашего трудового Союза. Будьте начеку!», «Фашистским палачам, белым генералам, царским лакеям – смерть!», «Братский союз народов нашей Республики – верный оплот против капиталистических хищников!», «Союз рабочих и крестьян – основа нашей победы!», «Наша мощь – в нашем хозяйстве. Улучшайте его неустанно!», «Хочешь мира – улучшай хозяйство, помогай крестьянину, окружи заботой и любовью нашу Красную армию и флот. Да здравствуют красные директора и красные агрономы – надежда нашего народного хозяйства!», «Дорогу нашей рабоче-крестьянской молодежи, она несет с собой светлое будущее нашей стране!», «Красная армия и красный флот – наш меч и наша защита. Спешите на её поддержку. Сплачивайтесь вокруг РКП – руководителя Октябрьской революции – организатора побед над белами генералами!», «Пролетарии всех стран, идите под знамя Коммунистического Интернационала!» [29, арк.13].

В офіційній бюрократичній традиції листування більшовиків двадцятих років обов'язковими були фрази: «С Коммунистическим приветом» [30, арк.10] та «С товарищеским приветом» [30, арк.29].

У 1924 році була закладена офіційна традиція лозунгів-некрологів. Так, в офіційних інструкціях від центру, до яких доклав руку Зінов'єв, – «Материалы к проведению дня Ильича в библиотеке рабочего района» значилося: «Хотите почтить имя Ильича – проводите в жизнь его заветы», «Ильич был для трудящегося учителем, братом, вождем и другом», «Мы должны пополнять заветы Ильича», «Сердце Ильича горячо билось для каждого труженика», «Ленин отдал весь свой талант, нес огонь своего сердца рабочему классу», «Умер Ленин – жив Ленинизм», «Вечная память Ильичу, поведшему трудящихся к победе», «Владимира Ильича нет, но он жив в сердцах рабочих и крестьян всего мира», «Ленин – творец непобедимого Союза рабочих и крестьян», «Помните заветы Ильича – крепите союз рабочих и крестьян» [31, арк.72].

Важливим напрямком гасел були вигуки, адресовані китайським революціонерам і робітникам з закордону, це стосувалось в першу чергу подій китайської революції, робітничих рухів в Німеччині, Англії та революцій, що відбувались по світу. Партія висловлювали свою солідарність робітникам Німеччини не тільки у боротьбі політичній, але й у їхніх соціально-економічних проблемах, як наприклад голод, про який партія висвітлювала у спеціально надрукованій газеті для членів своєї партії

«Голод в Германиї». Більшовики приділяли велику увагу голоду, що був у Німеччині, хоча в СРСР також був голод і не менший, проте вони активно заохочували членів партії думати про голод десь в іншому місці, а не у себе, при цьому гіпнотизували думкою про те, що робітникам Німеччини допомагає весь світ: Данія, Франція, Велика Британія, Норвегія, Чехословаччина, Аргентина, Нідерланди, та кілька організацій [32, арк.60–61].

У виступах колективних вітальників траплялись і казуси. Часто траплялось, що доповідача на конференції могли просто перервати заради прийому делегації на півслові, незважаючи на важливість доповіді [33, арк.34–35]. Доходило до курйозів, як з піонерами на 10-ї Запорізькій окружній партконференції, що проходила 10–13 листопада 1925 р. [24, арк.112–113]. Доповідача обірвали на півслові і оголосили про прибуття делегації від піонерів Запоріжжя. Делегати конференції прочекали десь хвилину у залі, а потім голова конференції з товаришем вийшли з зали, щоб знайти піонерів. Президія оголосила, що піонери поки що не з'явились, і засідання продовжилось. Проте не встиг доповідач проговорити і одного речення, як його знову обірвали і вже надали слово піонеру з делегації для привітання конференції.

Обов'язковим, просто-таки ритуальним елементом офіційного побуту було виголошення політичних доповідей на різноманітну тематику: революційні події, міжнародне становище, статус жінок в партії, релігійне питання, звіти державних та партійних установ.

Особлива увага приділялась революційним подіям та міжнародному становищу. Революційні події: Революція 1905–1907 років, Паризька комуна, китайська революція, річниця Жовтневої революції – постійно нагадували про те, що революція – це явище природне і необхідне.

Доповіді про міжнародне становище також стояло у партійному житті як одне з головних. На кожному партійному зібранні обов'язково хтось зачитував доповідь з міжнародної обстановки в світі. Питання, що там обговорювались, були різні, – від революційних подій і робітничих рухів в Англії до досягнень радянської дипломатії та міжнародних договорів. Обговорень подій не було. Лише час від часу трохи пізніше могли згадатися певні події у своїх обговореннях. Тобто партійці проводили механічну роботу в цьому напрямку, не роблячи жодних реальних справ, пропозицій чи висновків. І ці доповіді перетворювались у ще один ритуал, значення якого напевно мало хто розумів.

Розмірковуючи про сенс таких дій, припускаємо, що відповідь криється у внутрішньому стані

більшовиків тих років. Саме їх хитке, неоднозначне та певним чином унікальне становище і провокувало «захисну реакцію» для самих себе у вигляді цих актів. Фобія перед завтрашнім днем кидав більшовиків на частковий самообман, закликання, щоб могли жити в тих складних умовах політичної та економічної ізоляції, тиску зовнішнього і тиску всередині партії (чистки лав партії більшовиків, боротьба за владу). Унікальність політичного режиму, що не мав аналогів раніше, також тиснула на людей. Вони просто не могли зрозуміти, як швидко і вдало пристосуватись, щоб не потрапити в опалу. Вони самі себе переконували в тому, що мають широку підтримку в народі. А крім цього, ці заходи були додатковим показником для «контри», журналістів чи інших країн, що в країні все добре і народ підтримує партію.

Важливою ритуальною практикою більшовиків було вшанування пам'яті померлих однопартійців, керівників чи вождів партії. Для більшовиків було природним вшанування пам'яті більшовиків та возвеличування їх у історії, як своїй, так і в пам'яті народу. Є чудовий приклад «воспоминаний старых революционеров» [25, арк.1–4], котрі склались учасниками революції, що безумовно знали багато інших революціонерів і відомих людей в історії партії, чи принаймні місцевих керівників. Тому саме їхні спогади і слова часто лунали на різних засіданнях чи в певних офіційних документах. Там вони говорили про подвиги та досягнення своїх товаришів і завжди говорили лише хороше про них.

Іншим проявом вшанування пам'яті, якого дотримувались в партії, була хвилинка мовчання на щорічних партійних конференціях в Запорізькому окрузі. На 9-й Запорізькій окружній партконференції 22–26 березня 1925 р. секретар І.В.Козлов сказав в перший же день конференції про такого роду втрати в партії: «Товарищи, 11 месяцев назад, на прошлой конференции, мы скорбно отметили тяжелую потерю, это смерть Владимира Ильича Ленина. Товарищи, в прошлом году мы также имели немало жертв. Многих лишились мы бойцов, тружеников на революционном посту. Многие пали от рук бешеной буржуазии, а многие пали истощенными на революционном посту. Мы читали в газетах много славных и видных имен. Не так давно мы отметили смерть Сунь-Ят-Сена. Вчера телеграф принес нам известие о смерти главы Союзного ЦИКа Нариманова, главы Закавказской республики. Много старых отважных бойцов, пионеров революционного движения отходит от нас. Мы должны помнить и знать, что с уходом товарищей на нас возлагается большая ответственность, которая требует большого единства. А потому, то-

вариши, мы прежде всего должны почтить память погибших на революционном посту» [23, арк.1], – після чого загравав траурний марш.

Екзальтація скорботи з приводу смерті вождя не знала меж. Запорізький окружком зафіксував доволі незвичайне послання скорботного характеру, – від імені ув'язнених 3-ї камери Запорізької в'язниці: «Мы, заключенные 3-ей камеры Запорожской тюрьмы, получил такое печальное известие, о смерти народного отца и вождя Владимира Ильича. Свое искреннее соболезнование, ибо смерть Владимира Ильича, это и для нас заключенных большая утрата. Мы даем слово, что впредь по освобождению будем честно и смело защищать то, что завещал дорогой для нас Владимир Ильич.

Мир праху дорогому отцу и вождю.

Заключенные 3-ей камеры...» [34, арк.37].

Невдовзі була скликана спеціальна комісія по влаштуванню траурної ходи з нагоди смерті В.І. Леніна від 26 січня 1924 року в місті Запоріжжі. В протоколі засідання було встановлено програму заходу, порядок виступу керівників на мітингу і навіть інсценування поховання (!) Леніна в місті Запоріжжя [40, арк.46] Але все ж таки відмовились від такої ідеї два дні потому.

Проте не тільки вшановували пам'ять найвідоміших керівників партії. У березні 1925 р. на 9-й Запорізькій окружній партконференції голова конференції «тов. Ребрик» запропонував вшанувати пам'ять одразу кількох рядових товаришів по партії: «... Есть предложения почтить память вставанием погибшим трагической смертью товарищей Мясникова, Атарбекова и Могилевского / Встают/...» [23, арк.119].

В тому ж 1925 році, 10 листопада, на 10-й партконференції у виступі тодішнього головуючого на конференції «товариша І.Котельникова» знову згадувалися втрати партії. На цей раз це був Фрунзе. І знову на цей раз І.Котельников говорив про втрату старого комуніста, вірного ідеалам партії, борця з царатом, великим воєначальником та просто гарною людиною. Його пам'ять вшанували «Вставанням» [36, арк.1].

Може склалася враження, що у номенклатури компартії була певна манія переслідування всього старого, що частково виправдовувалось зміною політичного ладу та ідеями. Проте в словах партійців простежується маніакальна жага до розправи зі старим укладом. І цей психоз боротьби з «контрою» був викликаний штучно самими більшовиками, підштовхуючи одне одного полемікою, що велась у пореволюційні роки всередині партії. І та субстанція, що сформувалась, штовхала на постійну боротьбу та реванш зі старими силами, котрі в

свій час їх прямо чи опосередковано притіняли.

Не меншою була роль аплодисментів у зборах партійців. «Аплодисменти» була невід'ємною частиною партійних зборів і часто лунали саме для підтримки партійця, його слів і позиції. Прикладом можуть служити слова спеціального секретаря губкому І.В.Козлова, сказані на 8-й Запорізькій окружній партконференції головуючий на конференції 15–20 квітня 1924 р.: «...Я от имени Конференции высказываю уверенность, что товарищи кроме пожелания будут на деле доказывать желание существования Коммунистической партии и её развития, если примут деятельное участие в развитии нашего экономического строительства для осуществления социалистической революции /Аплодисменты/...» [22, арк.4].

Досить швидко сформувався специфічний лексикон партійної номенклатури СРСР, що панував у пореволюційну епоху. У 1920–1923 рр. лексика творилась та використовувалась під впливом безпосередньо революційних процесів, політичної нестабільності та голоду. Тому лексика партійних функціонерів тих років була насичена словами: махновщина, бандитизм, контрреволюція, інтервенція, кулаки, класовий ворог, політика економії, пайок, ленінський набір, робота на селі, антирелігійна кампанія, національне питання.

У 1924–1925 рр. на перше місце вийшли інші процеси, а саме: смерть Леніна, політична боротьба в Центрі, реформи, неп та визнання СРСР у світі. Тому відбулась зміна контенту партійної номенклатури: бандитизм, неп, непман, зінов'євці, троцькізм, економія, антирелігійна кампанія, чистки партії, опозиція.

Отже, в пореволюційний період формувалася нова соціальна реальність в умовах так званої «диктатури пролетаріату». Вона характеризувалась різноманітними імітаціями: постановочним стилем життєдіяльності, символічними конструктами, міфологізацією і примітивізацією мислення. Формується принцип «видимості», відхід від раціональності і руйнування фіксованого сенсу соціальної реальності в комунікативному спілкуванні та соціальному сприйняттю. Партійна номенклатура часто говорила про досягнення партії та суспільства в такому руслі, наче вони вже жили в соціалістичній утопії, про яку говорили до революції, але при цьому вони ще покращували життя громадян СРСР.

Крім цього, слід врахувати, що партія і вся країна жила в умовах повоєнної ейфорії та катастрофічного світосприйняття від буремних років. Компартійна номенклатура жила в нових умовах і в оновленій країні, відкидаючи старий лад, не

знаючи, чого чекати завтра як від вищого керівництва, так від і усього світу. Тому логічно, що вони застосовували різноманітні прийоми: показуху, видимість своїх успіхів, демонстрації єдності партії, імітація емоцій. Такий самогіпноз був їм необхідний для того, щоб зберегти свою душевну рівновагу та продовжити функціонувати надалі.

На жаль, політичні традиції, що сформувались на початку існування радянського режиму,

надовго пережили сам компартійний режим. Від них наш соціум не зміг позбавитись за майже три десятки років незалежності. Традиції бюрократії ВКП(б)–КП(б)У виявились настільки міцними та укоріненими в свідомості людей, що відхід від старої міфологізації та символізму, перевлаштування на нові вектори виявляється болучим та довгим процесом.

Джерела та література

1. Колдушко А.А. «Каждый раз в новом галстуке...!» Культурные практики региональной номенклатуры в 1930-е годы. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2008, Вип. 28.
2. Наумов О.В., Филлипов С.Г. Руководящий партийный работник в 1924 и 1937 годах. Попытка сравнительного анализа. Социальная история. Ежегодник 1997 г. М., 1998.
3. Лугвин С.Б. Патримониальные черты советской бюрократии. Научные Ведомости. Серия История. Политология. Экономика. Информатика. 2013. № 8 (151). Вып. 26.
4. Гузаров В.Н. Зарплата сотрудников партийного аппарата Томской губернской организации РКП(б): 1920–1925 гг. 5. Гузанов В.Н. Отдых и лечение партийных руководителей Томской губернии: 1920–1925 гг.
6. Олех Г.Л. К вопросу о денежном содержании чиновников РКП(б) в начале 1920-х гг. По материалам сибирских архивов. Сибирская заимка. 1999. – Режим доступа: <http://zaimka.ru/pover/olekh2.shtml>
7. Лютов Л.Н. Система привилегий членов правящей партии в 1921–1923 годах // Вопросы истории. 2006. № 10.
8. Туфанов Е.В. Быт и повседневная жизнь советского чиновника в 1920–1930-е годы. Гуманитарные и юридические исследования. 2017. № 2.
8. Резник А.В. Конфликтовать и контролировать: к изучению практик политической борьбы оппозиции в РКП(б) в 1923–1924 годах. Вестник Пермского университета. Выпуск 1 (24). 2014.
10. Шабалин В.В. «Склока» как способ саморегуляции районной элиты в 1920-е гг. Вестник Пермского университета. Сер. История. 2013. № 2 (22).
11. Шепель О.Н. Зарождение советского костюма в условиях массовизации общества. Ярославский педагогический вестник. 2011. № 4. Том I (Гуманитарные науки).
12. Богословская М.В. Жилищные условия и медицинское обслуживание советской государственной элиты в 1920–30-е гг.
13. Мохов В.П. Номенклатурная организация власти: функциональные пределы. Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету, 2008, Вип. 28. 14. Мохов В.П. Повседневность советской номенклатуры. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2013. № 11. Ч. 1.
15. Червинский П. Семантика негативно оценочных категорий при обозначении лиц в языке советской действительности. 16. Червинский П. Язык советской действительности: семантика позитива в обозначении лиц. 17. Червинский П. Патетизм советского официоза как формы модулятивной семантики. Политическая лингвистика. 2009.
18. Богданов К.А. Риторика ритуала. Советский социолект в этнолингвистическом освещении. Антропологический форум № 8. – Режим доступа: http://anthropologie.kunstkamera.ru/files/pdf/008/08_06_bogdanov_k.pdf.
19. Шалюгина Т.А. Феномен имитации в советской социальной реальности. // Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология. 2012.
20. Царева Е.А. Символическая составляющая советской социально-культурной практики. Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета. 2010. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/>
21. Державний архів Запорізької області (далі ДАЗО). Ф.П–1.6638. Оп.1. Спр.31.
22. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.136.
23. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.247.
24. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.250.
25. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.10.
26. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.16.
27. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.32.
28. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.9.
29. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.28.
30. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.101.
31. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.113.
32. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.151.
33. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.257.
34. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.25.
35. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.40.
36. ДАЗО. Ф.П–1. Оп.1. Спр.249.